

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A
KISWAHILI

621

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2015

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B.
2. Jibu maswali yote.

maktaba.tetea.org

1. Bainisha sehemu kuu nne katika utungaji wa Kiswahili.

Sehemu ya kwanza ni kichwa cha habari au mada. Hii ni sehemu inayoonyesha kwa muhtasari kile kinachozungumziwa katika andiko. Inapaswa kuvutia na kuakisi maudhui ya maandiko yote.

Sehemu ya pili ni utangulizi. Hii ni aya ya kwanza inayotoa mwanga kuhusu mada inayotungiwa, kwa kueleza kwa kifupi muktadha au maana ya jumla ya jambo linaloelezwa.

Sehemu ya tatu ni kiini cha maandiko. Hii ni sehemu yenye aya kadhaa zinazoeleza hoja moja baada ya nyingine kuhusu mada. Hapa ndipo msisitizo wa ujumbe hutolewa kwa mpangilio mzuri wa hoja.

Sehemu ya nne ni hitimisho. Hitimisho linaweka mkazo wa mwisho wa maandiko na kutoa maoni, pendekezo au msimamo wa mwandishi kuhusu mada iliyojadiliwa.

2. Eleza kwa ufupi matumizi manne ya alama za majaribio ya somo la Kiswahili.

Alama hutumiwa kupima kiwango cha uelewa wa mwanafunzi kuhusu mada aliyojifunza. Kupitia alama, mwalimu hujua kama lengo la somo limefikwa.

Alama hutumika kuongoza mwalimu kubaini maeneo ambayo wanafunzi wana udhaifu ili ayafundishe tena au kubadilisha mbinu za ufundishaji.

Alama hutumika kama njia ya kutoa mrejesho kwa mwanafunzi kuhusu maendeleo yake ya ujifunzaji, jambo linaloweza kumsaidia kuongeza bidii au kurekebisha makosa.

Alama hutumiwa na shule au wazazi kutathmini uwezo wa mwanafunzi katika masomo ili kuweka mikakati ya maendeleo ya kitaaluma.

3. (a) Toa sababu mbili za umuhimu wa wanafunzi kujifunza kusoma kwa sauti katika shule za msingi.

Kusoma kwa sauti huongeza uwezo wa mwanafunzi katika matamshi sahihi, hivyo humsaidia kujifunza msamiati kwa usahihi na kuwa na mawasiliano bora.

Kusoma kwa sauti hujenga ujasiri wa mwanafunzi na kumwezesha kushiriki katika mijadala, mahojiano au hotuba bila kuwa na hofu.

(b) Taja aina mbili za kusoma.

Kusoma kimya ni kusoma pasipo kutoa sauti ambapo mwanafunzi hutumia akili kufuatilia maandiko kwa utulivu binafsi.

Kusoma kwa sauti ni kusoma huku ukitamka maneno kwa mdomo na sauti inayosikika kwa wengine.

4. Eleza kwa kifupi faida nne za njia shirikishi katika ufundishaji na ujifunzaji.

Njia shirikishi huongeza ushiriki wa wanafunzi darasani kwani wanahusishwa moja kwa moja katika kujifunza kwa kuuliza, kujibu na kujadili.

Njia hizi huchochea fikra za mwanafunzi kwa sababu mwanafunzi anahitajika kufikiria, kueleza na kuchambua badala ya kusikiliza tu.

Husaidia kukuza stadi za mawasiliano kwa wanafunzi kupitia kazi za vikundi, mahojiano au majadiliano ya pamoja.

Njia hizi husaidia wanafunzi kumudu uelewa wa dhana kwa vitendo badala ya kujifunza kwa nadharia tu.

5. Ainisha sifa nne za lugha.

Lugha ni mfumo wa mawasiliano unaotumia sauti, alama au maandishi ili kueleweka na kufikisha ujumbe.

Lugha ina kanuni za kisarufi zinazotawala matumizi yake kama vile mpangilio wa maneno, viunganishi, viambishi na mtindo wa uwasilishaji.

Lugha hubadilika kulingana na wakati, mahali na jamii husika. Maneno mapya huibuka, matumizi hubadilika au mitindo mpya ya kusema hutokea.

Lugha hutumika kama kiwakilishi cha utamaduni wa jamii husika kwa kuwa huonyesha mitazamo, maisha na imani za watu.

6. Eleza kwa kifupi tofauti iliyopo kati ya kitabu cha kiada na muhtasari.

Kitabu cha kiada ni nyenzo ya ujifunzaji inayoandaliwa kulingana na mtaala, ikijumuisha maudhui yote ya somo, mifano na maswali ya mazoezi.

Muhtasari ni waraka rasmi wa mtaala unaobainisha malengo, mada, muda wa kufundisha, mbinu na njia za tathmini kwa kila somo.

7. (a) Ainisha makundi mawili ya stadi za lugha.

Stadi za lugha zimegawanyika katika stadi za mazungumzo (kusikiliza na kuzungumza) na stadi za maandishi (kusoma na kuandika).

(b) Taja aina mbili za utungaji.

Utungaji huru ambapo mwanafunzi huandika maandiko kutokana na ubunifu wake binafsi kwa kutumia muktadha ulio huru.

Utungaji unaoelekezwa ambapo mwanafunzi hutunga maandiko kwa kufuata maelekezo maalum ya mwalimu au muktadha uliotolewa darasani.

8. Eleza kwa kifupi madhumuni manne ya kufundisha Kiswahili katika shule za msingi.

Kuwajengea wanafunzi msingi wa stadi za lugha kama kusoma, kuandika, kuzungumza na kusikiliza kwa Kiswahili.

Kuwasaidia wanafunzi kuelewa na kutumia lugha ya Kiswahili kwa mawasiliano sahihi katika maisha ya kila siku.

Kuwakuza wanafunzi kwa kufahamu fasihi ya Kiswahili, utamaduni na maadili ya jamii kupitia vipengele vya lugha.

Kuandaa msingi bora wa taaluma nyingine zinazotegemea uelewa wa lugha kwa mafanikio ya masomo mengine.

9. Bainisha aina nne za barua.

Barua rasmi – barua inayotumwa kwa taasisi au mtu wa mamlaka kwa muktadha wa kitaasisi.

Barua ya kirafiki – barua inayotumwa kwa rafiki au jamaa kwa mawasiliano ya kawaida.

Barua ya kibiashara – barua inayotumika katika muktadha wa biashara au shughuli za kiuchumi.

Barua ya maombi – barua maalum ya kuomba nafasi ya kazi, masomo au huduma maalum.

10. Bainisha njia nne shirikishi zinazoweza kutumika katika kufundishia na kujifunzia Kiswahili.

Majadiliano ya vikundi ambapo wanafunzi wanashirikiana kujadili mada fulani na kutoa hoja.

Mazungumzo darasani yanayowashirikisha wanafunzi kuuliza na kujibu maswali kwa mpangilio.

Kazi za vitendo kama igizo au kuandaa maandishi ya pamoja yanayohusisha stadi za lugha.

Mashindano ya kifasihi kama kuandika mashairi, kusema hadithi au kutoa hotuba kwa ushiriki wa wanafunzi wote.

11. Eleza kwa mifano faida tano tunazopata kutokana na kutumia kamusi katika kujifunza lugha ya Kiswahili.

Kamusi huongeza msamiati wa wanafunzi. Kwa kutumia kamusi, wanafunzi hujifunza maneno mapya pamoja na maana zake. Mfano, mwanafunzi anapokutana na neno “ushujaa” asiloelewa, huangalia kamusi na kupata maana kamili ya neno hilo.

Kamusi husaidia kujua tahajia sahihi ya maneno. Wanafunzi huweza kuhakikisha kama maneno wanayoandika yameandikwa kwa usahihi kwa kuyarudia kwenye kamusi. Mfano, mwanafunzi anaposhindwa kutofautisha kati ya ‘sababu’ na ‘sabau’ anaweza kuthibitisha tahajia kwa kamusi.

Kamusi husaidia kutambua matumizi ya maneno katika sentensi. Wanafunzi hujifunza si tu maana ya neno, bali pia muktadha wa kulitumia. Mfano, kamusi inaweza kuonyesha neno “cheza” linaweza kumaanisha kucheza mpira au kucheza muziki kulingana na muktadha.

Kamusi husaidia kujifunza aina za maneno kama nomino, kitenzi, kivumishi n.k. Hii husaidia wanafunzi kuelewa sarufi vizuri. Mfano, mwanafunzi akiangalia neno “haraka” anaweza kugundua kuwa ni kielezi kupitia maelezo ya kamusi.

Kamusi huongeza uwezo wa mwanafunzi katika kuandika kwa ufasaha. Mwanafunzi anapojifunza maneno tofauti kwa maana sahihi, hutumia lugha kwa usahihi katika insha au kazi nyingine za maandishi, hivyo kuboresha stadi za kuandika.

12. Huku ukitoa mifano kwa kila kimoja, eleza jinsi viungo vifuatavyo vinavyohusika katika kuzungumza.

(a) ULIMI – Ulimi ni kiungo muhimu kinachohusika na utamkaji wa sauti mbalimbali kwa kugusa sehemu tofauti za mdomo. Mfano, sauti ya “t” katika “tatu” hutamkwa kwa mguso wa ulimi na sehemu ya mbele ya juu ya kinywa.

(b) UFIZI – Ufizi ni sehemu ya juu ya kinywa ambapo meno ya juu yamejikita. Viungo vya sauti kama “s”, “z” hutegemea mguso wa ulimi na ufizi. Mfano, neno “sala” sauti ya “s” hutamkwa kwa mguso wa ulimi kwenye ufizi.

(c) KIDAKATONGE – Kidakatonge ni kiungo kinachochochea mtetemo wa sauti ndani ya koo. Kinawezesha sauti kutoka ikiwa na mdundo au mtetemo. Mfano, sauti ya “g” katika “gari” hutokana na mtetemo wa kidakatonge.

(d) KAAKAA LAINI – Hii ni sehemu ya juu ya mdomo iliyo karibu na nyuma ya kinywa ambayo ni laini kwa kugusa. Hutumika katika kutamka baadhi ya sauti kama “k”, “g”, mfano: neno “kuku” sauti ya “k” hutegemea kaakaa laini.

(e) KAAKAA GUMU – Ni sehemu ya juu ya kinywa iliyo karibu na meno ya nyuma, na ni ngumu kwa kugusa. Viungo vya sauti kama “ch”, “j” hutamkwa kwa mguso wa ulimi kwenye kaakaa gumu. Mfano, neno “chakula” sauti ya “ch” hutegemea sehemu hiyo.

13. Andika insha yenye jumla ya maneno 300 juu ya “UMUHIMU WA KUTUNZA MAZINGIRA.”

Mazingira ni jumla ya vitu vyote vinavyotuzunguka kama vile miti, maji, hewa, ardhi, wanyama na viumbe hai vingine. Mazingira bora ni msingi wa maisha bora ya binadamu. Kwa hivyo, kutunza mazingira ni jambo la lazima kwa kila mwananchi.

Kwanza, kutunza mazingira kunasaidia kudhibiti mabadiliko ya tabianchi. Ukataji miti hovyoyasababisha joto kali, mvua zisizo za msimu na ukame. Tukilinda mazingira kwa kupanda miti na kuzuia uchafuzi wa hewa, tunadhibiti mabadiliko haya na kuhakikisha hali ya hewa inabaki ya kawaida.

Pili, mazingira safi huweka afya bora kwa binadamu. Uchafu wa mazingira huchangia maambukizi ya magonjwa kama kipindupindu, homa ya matumbo, malaria na magonjwa ya njia ya hewa. Hivyo, kutunza mazingira kwa kutupa taka kwenye maeneo sahihi, kusafisha mito na vyanzo vya maji ni kinga bora ya afya.

Tatu, mazingira mazuri huongeza uzalishaji wa chakula. Kilimo kinaweza kustawi vizuri iwapo ardhi inatunzwa, mimea haliwa na hewa chafu au sumu. Maji safi na udongo wenye rutuba huwezesha uzalishaji mkubwa wa chakula.

Nne, mazingira ni sehemu ya utalii. Wanyama pori, misitu na mito huvutia watalii ambao huleta fedha za kigeni. Ikiwa tutaharibu mazingira haya, tunapoteza mapato ya taifa.

Mwisho, mazingira ni urithi kwa vizazi vijavyo. Tunapoyaacha mazingira katika hali mbaya, watoto wetu watakosa hewa safi, maji safi, na ardhi yenye rutuba. Ni jukumu letu kuhakikisha kuwa mazingira yanatunzwa kwa faida ya sasa na ya baadaye.

Kwa hivyo, tunapaswa kupanda miti, kudhibiti uchafu, kutumia nishati safi, na kuelimishana kuhusu umuhimu wa mazingira ili tuwe na maisha bora.

14. Fafanua aina tano za maneno ya Kiswahili huku ukitoa mfano wa sentensi moja kwa kila aina ya neno.

Nomino – Hili ni neno linalotaja mtu, mnyama, kitu au mahali. Mfano: Juma alikwenda sokoni. (Juma ni nomino)

Kitenzi – Ni neno linaloonyesha tendo au hali. Mfano: Watoto walicheza uwanjani. (Walicheza ni kitenzi)

Kivumishi – Ni neno linaloeleza sifa ya nomino. Mfano: Asha alinunua gauni zuri. (Zuri ni kivumishi)

Kielezi – Ni neno linaloeleza zaidi kuhusu tendo, kiasi au mahali. Mfano: Alikimbia haraka. (Haraka ni kielezi)

Kiunganishi – Ni neno linalounganisha maneno, sentensi au hoja. Mfano: Anafanya kazi kwa bidii na uaminifu. (Na ni kiunganishi)

15. Eleza njia tano utakazotumia kufundishia msamiati kwa wanafunzi wa Darasa la Tano.

Njia ya kwanza ni matumizi ya vielelezo au picha. Nitawatumia wanafunzi picha za vitu mbalimbali kama vile wanyama, vyombo, watu au matukio, na kuwauliza wayataje kwa majina sahihi. Hii husaidia wanafunzi kuelewa msamiati kwa kutumia mtazamo wa moja kwa moja. Mfano, nikionesha picha ya ndege, nitawaongoza kusema "ndege," kisha kufafanua maana, matumizi na sentensi zinazotumia neno hilo.

Njia ya pili ni kupitia usomaji wa kifungu. Nitawapa wanafunzi kifungu chenye maneno mapya ya Kiswahili na kuwaelekeza wayatambue, kisha kuwasaidia kupata maana kupitia muktadha wa kifungu hicho. Baadaye nitawaongoza kutumia msamiati huo katika sentensi mpya. Njia hii huwasaidia wanafunzi kujifunza msamiati kwa muktadha sahihi wa matumizi.

Njia ya tatu ni mazungumzo darasani. Nitazua mijadala midogo au kuuliza maswali yanayohitaji wanafunzi wajibu kwa kutumia msamiati walioujifunza. Mazungumzo haya huwapa wanafunzi nafasi ya kutumia maneno mapya kwa vitendo, hivyo kuimarisha kumbukumbu yao.

Njia ya nne ni kutumia methali, vitendawili au hadithi fupi. Msamiati mwingi wa Kiswahili unapatikana kwenye kazi hizi za fasihi simulizi. Baada ya kusoma hadithi au methali, nitawasaidia wanafunzi kutambua maneno mapya na kueleza maana zake.

Njia ya tano ni mashindano ya msamiati. Nitawagawanya wanafunzi katika makundi na kuwaandalia mashindano ya kutambua, kufafanua au kutunga sentensi kwa kutumia msamiati walioujifunza. Mbinu hii huwajenga wanafunzi kuwa wabunifu na huongeza motisha ya kujifunza.

16. Fafanua aina nne za tathmini zinazoweza kutumika katika somo la Kiswahili.

Tathmini ya awali – Hii hufanyika kabla ya kuanza somo ili kutambua maarifa ya awali ya wanafunzi. Inasaidia mwalimu kujua kiwango cha uelewa wa wanafunzi kabla ya kujifunza mada mpya. Mfano: kutoa maswali rahisi kuhusu mada inayokuja kufundishwa.

Tathmini ya mara kwa mara – Hufanyika wakati somo linaendelea. Lengo ni kupima kama wanafunzi wanaelewa hatua kwa hatua. Mwalimu huuliza maswali darasani, kutoa mazoezi au kujadili kazi darasani. Mfano: baada ya kufundisha sentensi, mwanafunzi anaandika sentensi mpya.

Tathmini ya kati ya kipindi – Hufanyika katikati ya mada au kipindi cha somo. Hii humwezesha mwalimu kugundua changamoto kabla ya somo kumalizika. Mfano: mwanafunzi kuandika aya moja kufuatia mafunzo ya mtindo wa uandishi.

Tathmini ya mwisho – Hufanyika baada ya somo au mada kumalizika. Inapima kama malengo ya somo yamefikwa kikamilifu. Mwalimu anaweza kutumia mtihamu, kazi ya nyumbani au insha. Tathmini hii inasaidia kuandaa masomo ya baadaye kwa kuzingatia ufanisi wa yaliyopita.

17. Eleza sababu tano zinazoonyesha umuhimu wa mwalimu wa somo la Kiswahili kufanya masahihisho darasani baada ya kuwasilisha kazi za wanafunzi.

Sababu ya kwanza ni kusaidia wanafunzi kutambua makosa yao. Masahihisho yanampa mwanafunzi nafasi ya kujua mahali alipokosea na kujifunza njia sahihi ya kurekebisha.

Sababu ya pili ni kuimarisha uelewa wa somo. Kupitia masahihisho, mwalimu anafafanua zaidi vipengele vya somo vilivyowatatiza wanafunzi, hivyo kuongeza uelewa wao.

Sababu ya tatu ni kuongeza usahihi wa matumizi ya lugha. Wanafunzi hupata nafasi ya kujifunza sarufi, msamiati na matumizi sahihi ya lugha, hivyo kuepuka kurudia makosa.

Sababu ya nne ni kuleta ufanisi wa ujifunzaji kwa wanafunzi wote. Masahihisho yanasaidia wanafunzi wa viwango tofauti kuelewa vizuri kwa pamoja kwa sababu wote wanashirikishwa katika mchakato huo.

Sababu ya tano ni kutoa mrejesho wa haraka kwa mwanafunzi. Badala ya kusubiri mitihani, masahihisho ya mara kwa mara humwezesha mwanafunzi kurekebisha mapema na kuboresha utendaji wake.

18. Fafanua mambo manne yanayosababisha kubadilika kwa muhtasari wa vitabu vya kufundishia na kujifunzia katika somo la Kiswahili.

Mabadiliko ya mtaala – Serikali au taasisi ya elimu huweza kubadilisha mtaala wa elimu ili kuendana na mahitaji ya sasa ya kijamii na kisayansi. Hili huathiri moja kwa moja muhtasari wa somo la Kiswahili na hivyo kuhitaji vitabu vipya vinavyoendana na mtaala mpya.

Maendeleo ya teknolojia – Teknolojia huathiri mbinu za ujifunzaji, hivyo vitabu huweza kubadilishwa ili kuingiza vipengele vya dijitali, mazoezi ya kisasa na njia mpya za mawasiliano.

Mabadiliko ya kijamii na kiutamaduni – Jamii hubadilika kulingana na wakati, na baadhi ya maudhui kwenye vitabu vya zamani huweza kuwa hayafai kwa kizazi kipya. Vitabu vinapaswa kuboreshwa ili kuakisi hali halisi ya jamii ya sasa.

Marekebisho ya kitaaluma – Wataalamu wa lugha, fasihi au elimu huweza kubaini upungufu katika vitabu vya zamani na kupendekeza mabadiliko ili kuongeza ufanisi wa somo. Muhtasari hubadilishwa ili kuingiza maarifa mapya au kufuta yaliyopitwa na wakati.